

Stefan Witold Alexandrowicz **29 IV 1930 – 8 VIII 2024**

Miałem szczęście być uczniem profesora Stefana Witolda Alexandrowicza, wybitnego uczonego, dobrego człowieka i prawdziwego Mistrza. Jego śmierć była dla mnie widomym znakiem odejścia epoki autorytetów, ludzi wielkich i mądrych.

Stefan Alexandrowicz urodził się w Krakowie 29 kwietnia 1930 r. i tu pobierał nauki. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w V Państwowym Liceum i Gimnazjum w Krakowie, w 1949 r. rozpoczął studia geologiczne na Wydziale Geologiczno-Mierniczym Akademii Górniczo-Hutniczej. Po ukończeniu pierwszych dwóch semestrów kontynuował naukę na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego, tam też otrzymał w 1953 r. dyplom magistra geologii. Pracę doktorską *Stratygrafia i tektonika miocenu w Zagłębiu Górnośląskim*, wykonaną w Instytucie Geologicznym w Warszawie pod kierunkiem prof. Stanisława Doktorowicza-Hrebnińskiego, obronił w roku 1961, uzyskując stopień naukowy doktora. W 1967 r. habilitował się na podstawie rozprawy *Stratygrafia środkowej i górnej kredy w polskiej części pienińskiego pasa skałkowego*. W 1975 r. otrzymał tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego, natomiast w 1983 – profesora zwyczajnego.

Pracę zawodową rozpoczął już w czasie studiów, pełniąc w latach 1951–1954 obowiązki młodszego asystenta i asystenta w kierowanym przez prof. Mariana Książkiewicza Zakładzie Geologii UJ, przyłączonym w tym czasie do Katedry Geologii AGH. Następnie, w latach 1954–1961 pracował jako starszy asystent, a od 1958 jako adiunkt w Instytucie Geologicznym, początkowo w Stacji Górnośląskiej, a następnie w Stacji Karpackiej. Jednak przez większą część pracy zawodowej związany był z Akademią Górniczo-Hutniczą, gdzie zajmował kolejno stanowiska starszego asystenta (1958), adiunkta (1961), docenta (1967), profesora nadzwyczajnego (1975) i profesora zwyczajnego (1983).

Podczas pracy na uczelni był kierownikiem Zakładu Geologii Historycznej, Zakładu Stratygrafii i Paleontologii (1968–1984), Zakładu Stratygrafii i Geologii Regionalnej (1984 do 1992), kierownikiem Katedry Stratygrafii i Geologii Regionalnej (1992–2000). Ponadto w latach 1969–1974 oraz 1977–1980 był zastępcą dyrektora instytutu ds. naukowych.

Jego działalność naukowo-badawcza jest bogata i różnorodna. Można wyróżnić w niej dwa okresy. W pierwszym, obejmującym lata 1951–1978, koncentrowała się na utworach starszych – przedczwartorzędowych, natomiast w drugim była w głównej mierze poświęcona najmłodszemu okresowi geologicznemu – czwartorzędowi. Zakres zainteresowań naukowych w pierwszym etapie działalności naukowej dotyczył głównie tematyki stratygraficznej obejmującej badania litologiczne i mikropaleontologiczne.

Do znaczących osiągnięć na tym polu należą między innymi opracowanie stratygrafii górnej kredy, a także miocenu okolic Krakowa, wprowadzenie i zastosowanie szczegółowego podziału stratygraficznego miocenu w Zagłębiu Górnośląskim na podstawie charakterystycznych zespołów otwornic, określenie wieku uskokuw w południowej części Zagłębia i rekonstrukcja etapów tektonicznego rozwoju zapadliska przedkarpackiego oraz wyróżnienie przewodnich zespołów otwornic i scharakteryzowanie facjalnego zróżnicowania osadów kredy środkowej i górnej w jednostkach Pienińskiego Pasa Skałkowego. Efektem prowadzonych wówczas prac badawczych był również opis litostratygraficzny utworów retu i wapienia muszlowego wschodniej części Zagłębia Górnośląskiego, opracowanie schematu stratygraficznego wapienia cechsztyńskiego w zachodniej i północnej Polsce oraz wyróżnienie i zdefiniowanie pozycji stratygraficznej osadów paleogenu Wyżyny Krakowskiej. Obiektem dociekań naukowych Profesora było także zastosowanie podstawowych metod statystycznych i taksonomii numerycznej w badaniach litostratygraficznych w typologii zespołów otwornic oraz w klasyfikacji wód mineralnych.

Drugi okres pracy obejmował zagadnienia związane z malakofauną czwartorzędu. Podjęcie nowej tematyki badań wymagało przeprowadzenia szerokich studiów. Profesor poszerzał wiedzę w ośrodkach zagranicznych, m.in. w Czechach, Niemczech, Anglii, Austrii i na Węgrzech. Od chwili rozpoczęcia badań nad malakofauną czwartorzędu starał się rozpropagować ten wcześniej mało zaawansowany zakres badań w Polsce. Z inicjatywy prof. Alexandrowicza powołano w 1985 r., działającą pod jego kierownictwem, Komisję Malakologiczną w Komitecie Badań Czwartorzędu PAN. Umożliwiło to zorganizowanie i uaktywnienie współpracy pomiędzy malakologami zajmującymi się fauną mięczaków współczesnych i mięczaków subfossilnych. W tym samym roku zorganizował pierwszy zjazd naukowy malakologów polskich, który odbył się jako czterodniowe Krajowe Seminarium

Malakologiczne w Krościenku nad Dunajcem. Dzięki kolejnym spotkaniom i integracji środowiska powołano w 1995 r. Stowarzyszenie Malakologów Polskich, którego członkiem założycielem został prof. Alexandrowicz, uzyskując następnie godność członka honorowego.

Wynikiem zainteresowań badawczych Profesora w dziedzinie malakologii było m.in. opracowanie malakofauny późno czwartorzędowych kred jeziornych północnej Polski, wyróżnienie zespołów mięczaków martwic holocenijskich oraz osadów fluwialnych i utworów stokowych okolic Krakowa, a także wskazanie możliwości zastosowania tych zespołów jako wskaźnika stratygraficznego i paleośrodowiskowego, stworzenie schematu malakostratygraficznego dla wybranych profili lessów i utworów lessopodobnych południowej Polski, opis malakofauny oraz stratygrafii i przebiegu zmian środowiska na wybranych stanowiskach Polski, a także Bułgarii, Czech, Turcji, Egiptu i Algierii.

Był również pomysłodawcą i wykonawcą prac z zakresu datowania osuwisk karpackich oraz badań dotyczących określania związków pomiędzy aktywizacją procesów osuwiskowych a zmianami klimatu w holocenie. Dla rozwoju badań nad malakofauną czwartorzędu w Polsce szczególne znaczenie miało opublikowanie obszernej monografii metodycznej. Jako osiągnięcia szczególnie należy także wymienić zdefiniowanie podstawowych metod analizy i interpretacji tanatocenozy muszlowych powstających współcześnie w środowisku fluwialnym i litoralnym, a także badania nad migracją i inwazjami gatunków mięczaków w związku z antropogenicznym przekształcaniem środowiska naturalnego oraz zastosowanie analizy malakologicznej do oceny stanu środowiska naturalnego.

W ciągu kolejnych lat przedmiotem szczególnego zainteresowania Profesora były dzieje wykopalisk paleontologicznych w Staruni i związana z nimi historia badań czwartorzędu w Polsce. Wyniki przeprowadzonych studiów przedstawił w obszernej monografii, która zainicjowała ponowne zainteresowanie tym unikatowym stanowiskiem i zorganizowanie dwóch ekspedycji rekonesansowych z udziałem badaczy polskich i ukraińskich.

W dorobku naukowym Profesora za najważniejsze należy uznać:

- Wyznaczanie schematu stratygraficznego osadów basenu południowej Polski wraz ze zdefiniowaniem zespołów otwornic jako wskaźników regionalnej korelacji warstw.
- Opracowanie stratygrafii środkowej i górnej kredy Pienińskiego Pasa Skałkowego na podstawie analizy mikropaleontologicznej.
- Wprowadzenie analizy malakologicznej jako procedury standardowej dla badań nad czwartorzędem i monograficzny opis metod badań nad mięczakami czwartorzędowymi.

- Stworzenie schematu stratygrafii lessów vistuliańskich na podstawie malakofauny.
- Zainicjowanie badań aktualistycznych nad tanatocenozaami i monograficzny opis metod badań i interpretacji współcześnie powstających odrysów muszlowych.
- Podjęcie studiów historycznych w zakresie wykopalisk w Staruni, roli polskich badaczy w powołaniu Międzynarodowej Asocjacji INQUA i etapów rozwoju badań czwartorzędu.

Jego wieloletnią aktywność naukową dokumentuje bogaty dorobek piśmienniczy obejmujący ponad 550 publikacji wydanych w Polsce i w 15 innych krajach. Ponad 30% z nich ukazało się w językach kongresowych.

Szeroki i różnorodny zakres działalności badawczej Profesora obejmował również współpracę z wieloma instytucjami i towarzystwami naukowymi; Polską Akademią Nauk, w której był członkiem Komitetu Nauk Geologicznych w latach 1972–1977 i 1981–1989, a także Komitetu Inżynierii Środowiska od 1994 do 1996. Od 1981 był członkiem Komitetu Badań Czwartorzędu PAN. Pełnił w nim w latach 1991–1994 funkcję wiceprzewodniczącego, a od 1994 do 2003 – przewodniczącego.

Od roku 1967 był członkiem Komisji Nauk Geologicznych przy Oddziale Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. W 1981 r. objął obowiązki przewodniczącego Komisji Paleogeografii Czwartorzędu PAN w Krakowie, sprawując ją nieprzerwanie przez 14 lat, a następnie podjął z powodzeniem inicjatywę przeniesienia komisji do Polskiej Akademii Umiejętności, gdzie został jej przewodniczącym. Godność członka korespondenta PAU uzyskał w 1992 r., a status członka czynnego – cztery lata później. W latach 1997–1999 był wicedyrektorem Wydziału Przyrodniczego PAU, a następnie dyrektorem (1999–2006) oraz delegatem Walnego Zgromadzenia do Rady PAU (2012–2014).

Należał również do wielu towarzystw naukowych: Polskiego Towarzystwa Geologicznego od roku 1953, gdzie w latach 1961–1963 był sekretarzem Zarządu Głównego PTG, zaś od 1981 do 1984 członkiem Zarządu; Polskiego Towarzystwa Mineralogicznego w latach 1978–1981; Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. M. Kopernika od 1962; Deutsche Malakozoologische Gesellschaft od 1984; Société Française de Malacologie od 1989; a także Stowarzyszenia Malakologów Polskich, którego utworzenie zainicjował i był jego członkiem honorowym.

Warto podkreślić osiągnięcia Profesora w działalności wydawniczej. W latach 1964–1969 pełnił funkcję sekretarza redakcji działu geologia „Zeszytów Naukowych AGH”. Z jego inicjatywy, obok wydawanych jako seria zeszytów, powstało wydawnictwo periodyczne – Kwartalnik AGH –

„Geologia”, którego był redaktorem w latach 1969–2002. W okresie od 1987 do 1993 r. sprawował również funkcję redaktora czasopisma „Folia Malacologica”, a od roku 1994 do 2000 był współredaktorem „Quaternary Studies in Poland”.

Profesor Alexandrowicz był wspaniałym i cenionym przez studentów dydaktykiem. Wykładał geologię ogólną, geologię historyczną, paleontologię, geologię regionalną Polski, geologię środowiska, ekologię. Prowadził też zajęcia fakultatywne: ochrona przyrody, Bałtyk – geologia i środowisko, klimat i zjawiska ekstremalne oraz Wyżyna Śląsko-Krakowska. Był wykładowcą na Uniwersytecie Jagiellońskim i gościnnie na uniwersytetach niemieckich w Hannoverze, Kolonii i Münster. Był również nauczycielem akademickim na studiach doktoranckich w Polsce i za granicą. Wypromował osiemnastu doktorów.

Z pasją popularyzował piękno i różnorodność przyrody regionu krakowskiego. Walory przyrodniczo-krajobrazowe Wyżyny Krakowskiej i Pogórza Karpat przedstawia ponad 30 nakręconych przez niego filmów popularnonaukowych o tematyce geologicznej, geomorfologicznej i archeologicznej. Tworzą serię programową „Podpowiedzi w plenerze”, realizowaną przez Program Trzeci Telewizji Polskiej, Telewizję Kraków.

Współpracował również z rozgłośnią radiową w Krakowie (Radio Kraków), która wyemitowała 240 audycji radiowych z historii nauki w cyklu „W kręgu nauki”. Audycje dwukrotnie wydano w zapisie elektronicznym pod tytułem „Godni pamięci – znani i nieznani”.

Czwartek 8 sierpnia 2024 r. był ostatnim dniem życia Profesora. Odszedł luminarz nauk geologicznych, erudyta, popularyzator nauki, niedościgniony dydaktyk, przyjaciel i wychowawca, ciepły i wrażliwy człowiek. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 19 sierpnia o godz. 12 na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Marek Krąpiec